

**Державний вищий навчальний заклад
“КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА”**

Петренко Людмила Анатоліївна

УДК 658.155

РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

(за матеріалами молокопереробних підприємств України)

Спеціальність 08.00.04. – Економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Київ – 2007

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі економіки підприємств ДВНЗ „Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” Міністерства освіти і науки України (м. Київ)

Науковий керівник: кандидат економічних наук, професор
Швиданенко Генефа Олександрівна,
ДВНЗ „Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”,
завідувач кафедри економіки підприємств

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Яковлєв Анатолій Іванович,
Національний технічний університет „Харківський політехнічний інститут” Міністерства освіти і науки України, завідувач кафедри економіки та маркетингу

кандидат економічних наук, доцент
Голубій Ігор Євгенович,
Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри управління
зовнішньоекономічною діяльністю

Захист відбудеться „15” листопада 2007 р. о 16-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.03 ДВНЗ „Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДВНЗ „Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” за адресою: 03113, м Київ, вул. Дегтярівська, 49 г, ауд. 601.

Автореферат розісланий „15” жовтня 2007 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук, професор

О.С. Федонін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний розвиток суб'єктів світової економічної системи відбувається в умовах глобалізації ринків товарів і послуг. Тому участь країни в міжнародному переміщенні факторів виробництва та продуктів споживання є ознакою рівня розвитку її господарства. Потоки експорту, які генерує країна, в свою чергу, залежать від експортного потенціалу підприємств.

Науковий інтерес до проблемних питань управління розвитком експортного потенціалу промислових підприємств визначає необхідність дослідження накопиченого теоретичного досвіду. Витоки наукового осмислення проблеми прослідковуються в працях Томаса Мана, Давида Рікардо, Фрідріха Листа, Йозефа Шумпетера. Вагомий вклад в дослідження проблеми зроблено такими вченими, як К.Г. Воблій, С.Г. Струмилін, В.С. Немчинов, О.І. Анчишкін, Л.І. Абалкін, В.М. Архангельський. В останні десятиріччя наукові та прикладні питання розвитку експортного потенціалу перебували в центрі уваги багатьох науковців: П.П. Стичишина, О.О. Кириченко, Г.Б. Крушницької, Т.І. Ломаченко та інших. Традиційно в полі зору наукових досліджень знаходяться проблемні аспекти експортної політики на рівні національної економіки, регіонів та галузей, тоді як теоретичним, методологічним і прикладним питанням розвитку експортного потенціалу промислових підприємств не приділяється достатньої уваги. Зокрема відсутній системний підхід до діагностування експортного потенціалу підприємства, недостатня увага приділяється стратегічним аспектам його розвитку та вдосконаленню моделей управління ним.

Теоретико – методологічне та прикладне значення вирішення вказаних проблем зумовлює актуальність обраної теми, визначає мету, завдання та логіко-структурну побудову дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності з планами науково-дослідних робіт Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана (тема: "Сучасний розвиток і система управління підприємствами (об'єднаннями) у ринкових умовах господарювання", реєстраційний номер 0100U004558). Автором самостійно розроблено підрозділ "Управління розвитком експортного потенціалу підприємства" розділу "Аналіз потенціалу промислових підприємств України".

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розробка теоретико-методичних засад й інструментарію управління розвитком експортного потенціалу підприємств та надання практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності його використання молокопереробними підприємствами України.

У відповідності з метою, в роботі поставлено і вирішено наступні завдання:

- визначено передумови та фактори, що впливають на розвиток експортного потенціалу підприємства та удосконалено класифікацію проявів експортного потенціалу підприємства;
- обґрунтовано основні організаційно-економічні елементи механізму управління розвитком експортного потенціалу підприємства;
- запропоновано методи вимірювання експортного потенціалу підприємства для обґрунтування процесів розвитку молокопереробних підприємств України;
- здійснено діагностику рівня розвитку експортного потенціалу підприємств галузі з врахуванням тенденцій світового ринку;
- обґрунтовано алгоритм вибору стратегії розвитку експортного потенціалу і напрямки оптимізації процесів функціонування відповідних складових потенціалу підприємства;
- розроблено рекомендації щодо створення, удосконалення та оцінки ефективності системи управління розвитком експортного потенціалу різних стратегічних груп підприємств галузі.

Об'єкт дослідження – процеси розвитку експортних можливостей підприємства.

Предмет дослідження – система управління розвитком експортного потенціалу підприємств.

Методи дослідження. Теоретичну основу роботи складає система загальнонаукових і спеціальних методів, що дозволяють вирішувати проблемні наукові завдання. В ході обґрунтування теоретичних основ роботи використовувались методи абстрагування, порівняння, аналізу та синтезу, формалізації, моделювання та ін. Отримані прикладні результати ґрунтуються на методах інтерполяції, екстраполяції, системної оптимізації, індексному методі статистичного аналізу і методах вимірювання та оцінки потенціалу підприємств.

Інформаційну базу дослідження складають наукові монографії, статті зарубіжних і вітчизняних вчених, нормативно-правові акти, що регулюють діяльність підприємства на державному та міжнародному рівнях, статистичні матеріали за проблематикою дисертації, матеріали підприємств, інформаційних агенцій та Інтернету.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

вперше:

- запропоновано алгоритм обґрунтування стратегії розвитку експортного потенціалу підприємства та визначено сукупність критеріїв побудови перспективної моделі розвитку експортного потенціалу;
- розроблено складові процесу управління розвитком експортного потенціалу підприємства та принципи функціонування системи управління у відповідності до запропонованих моделей розвитку експортного потенціалу підприємств;

удосконалено:

- організаційно-економічний механізм управління потенціалом підприємства відповідно до потреб розвитку його експортної складової;
- методи вимірювання рівня розвитку експортного потенціалу відповідно до процесної концепції розвитку;

одержали подальший розвиток:

- концептуальні засади визначення впливу рівня розвитку експортного потенціалу на ефективність діяльності підприємства;
- інструментарій моніторингу і прогнозування стану та структури експортного потенціалу підприємства.

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці й обґрунтуванні напрямків удосконалення системи управління розвитком експортного потенціалу на молокопереробних підприємствах. Основні наукові положення дисертації доведені до рівня методичних узагальнень і прикладного інструментарію, що дає змогу оптимізувати діяльність молокопереробних підприємств за умов динамічності зовнішнього та внутрішнього середовища їх функціонування шляхом впровадження відповідних моделей управління розвитком експортного потенціалу підприємств. Завдяки універсальності запропонованої технології прикладні розробки можуть використовуватися в управлінні підприємствами різних сфер бізнесу.

Прикладне значення розробок підтверджується їх впровадженням у практику діяльності конкретних молокопереробних підприємств. Отримані автором результати використані у діяльності асоціації „Укрмолпром” (довідка № 47–1/267 від 29.01.2007 р.) та ВАТ „Шосткинський міськмолкомбінат” (довідка № 18 від 25.01.2007 р.). Загальні науково-методичні положення та результати дослідження знайшли відображення у навчальному курсі „Управління потенціалом підприємства” та „Економіка підприємства” (10 кредитів), що викладаються у ДВНЗ „Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана” (довідка від 22.01.2007 р.)

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібно виконаною науковою працею. Наукові статті підготовлені автором особисто і відображають основний зміст дослідження.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, результати, висновки та пропозиції роботи доповідались на Міжнародних науково-практичних конференціях:

- „Економіка підприємства: теорія і практика” (Київ, 23-24 березня 2006р.);
- „Динаміка наукових досліджень ’ 2005” (Дніпропетровськ, 20-30 червня 2005 р.);
- „Розвиток обліку і аудиту як основи інформаційно – аналітичної системи підприємства” (Харків, 17-18 листопада 2005 р.);
- „Наука і освіта ’ 2005” (Дніпропетровськ, 7 – 21 лютого 2005р.).

Публікації. За результатами виконаних досліджень опубліковано вісім наукових праць загальним обсягом 2,65 д.а., які належать особисто автору, зокрема, 4 праці у наукових фахових виданнях загальним обсягом 1,9 д.а., 4 – в інших виданнях загальним обсягом 0,75 д.а.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи складає 207 сторінок друкованого тексту. У дисертації розміщено 47 рисунків на 23 сторінках і 27 таблиць на 20 сторінках, 4 додатки на 28 сторінках. Список використаних джерел містить 189 найменувань, розміщений на 16 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів, наведено відомості щодо їх апробації.

У **розділі 1 „Теоретико-методичні основи оцінки, формування та розвитку експортного потенціалу підприємства”** досліджено сутність експортного потенціалу підприємства, визначено фактори його розвитку та форми прояву, поглиблено теоретичні і методичні засади формування системи управління розвитком експортного потенціалу.

Досліджено генезис наукових підходів до вивчення експортного потенціалу підприємства (ЕПП), автором запропоновано розрізняти чотири підходи в розвитку теорії експортного потенціалу: масштабно – орієнтований (експортний потенціал розуміється як здатність зберігати або збільшувати обсяг експорту), просторово – орієнтований (експортний потенціал – це здатність до контролю максимально можливої частки світового ринку), конкурентно – орієнтований (експортний потенціал як здатність виявляти та відтворювати конкурентні переваги на світовому ринку) та підхід, орієнтований на розвиток (під експортним потенціалом розуміється здатність розвиватись на світовому ринку). Враховуючи сучасний динамізм міжнародних економічних відносин, останній підхід до дослідження експортного потенціалу є найбільш актуальним. Доповнюючи і уточнюючи зміст категорії „експортний потенціал” в руслі даного наукового підходу зазначимо, що надалі будемо розуміти під експортним потенціалом підприємства його здатність до розвитку на світовому ринку через зміну форми, місця, обсягів експортної діяльності при оптимальному використанні внутрішнього і зовнішнього економічного потенціалу підприємства.

З посиленням глобалізації можна прогнозувати поступове „старіння” змісту категорії експортний потенціал як наслідок заміни власне експорту іншими формами розвитку підприємства на світовому ринку (переміщення товарів уступає місце переливу капіталів). Але залишатимуться економічні ресурси, які не можливо перемістити або на сьогодні економічно неефективно створювати, такі як особливості ґрунту і клімату, природні

ландшафти. До факторів, які продовжуватимуть визначати розвиток експортного потенціалу в майбутньому належать і національні особливості виробництва та культури споживання продуктів. Таким чином, з часом розвиток ЕПП (в теперішньому розумінні) залишиться актуальним для рекреаційно-оздоровчого бізнесу, добувної промисловості та традиційних галузей, пов'язаних з АПК.

Визначено, що на сьогодні переміщення товарів в світі і, відповідно, розвиток експортного потенціалу підприємств-виробників, визначають дві тенденції, які означено автором як полюс „технологічності” та полюс „оригінальності”. На рис. 1 представлено графічну інтерпретацію сутності експортного потенціалу підприємства з огляду на тяжіння його до полюса оригінальності чи полюса технологічності.

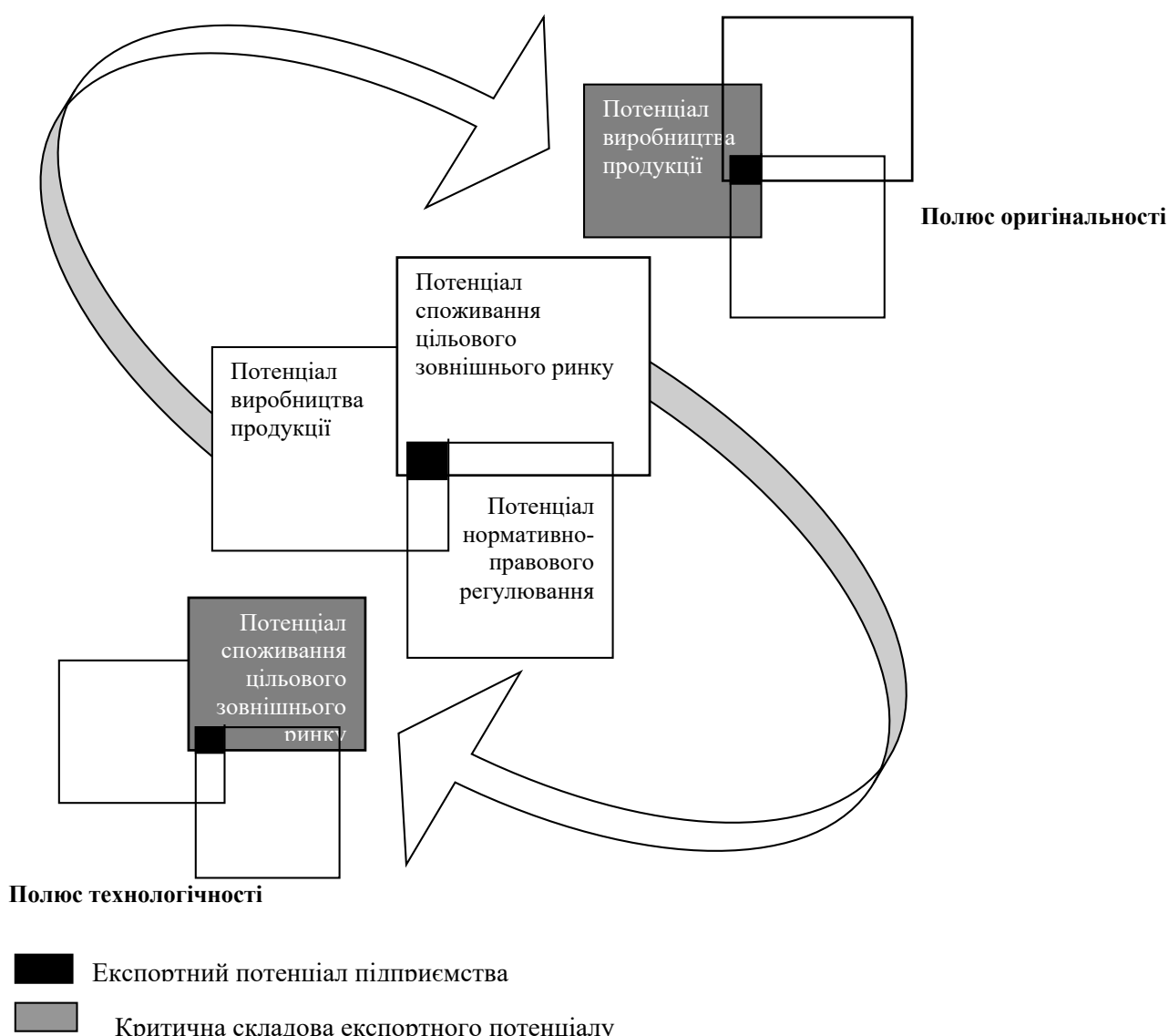

Рис.1. Формально-логічна схема експортного потенціалу підприємства

Формально-логічна модель, крізь призму якої запропоновано розглядати проблеми і перспективи розвитку експортного потенціалу

підприємства, включає три складові: потенціал виробництва продукту виробником, потенціал споживання цього продукту цільовим експортним ринком і потенціал нормативно-правового (державного і міжнародного) регулювання переміщення продукту від виробника до закордонного споживача. Ознакою наближення до полюса оригінальності є обмеженість розвитку потенціалу виробництва експортного продукту (обмежуючим фактором виступають ресурси, їх фізичні обсяги). Натомість розвиток експортного потенціалу підприємств, які тяжіють до полюса технологічності, обмежується можливостями споживання їх продукції цільовим ринком (обмежуючі фактори – потреби ринку і норма прибутку).

Формально-логічну схему експортного потенціалу підприємства автором декомпоновано до рівня елементарних факторів. Так, зокрема, на потенціал виробництва впливають виробничі можливості, доступність ресурсів, ціна факторів виробництва; до чинників потенціалу споживання належать місткість ринку, рівень конкуренції і ринкових цін, структура і культура споживання; потенціал державного (міжнародного) регулювання визначається стандартами щодо виробництва і торгівлі товарами, експортними і імпорнтними квотами, наявністю податкових бар'єрів тощо. Означені фактори являються важелями для управління розвитком експортного потенціалу, і першим кроком в управлінні є оцінка стану експортного потенціалу на поточний момент.

Відзначено, що розвиток експортного потенціалу являється системним процесом, який пронизує всі функціональні складові підприємства. Особливістю розвитку ЕПП у галузях, пов'язаних з АПК, є обмеження виробництва природнокліматичними умовами, з одного боку, та з іншого - обмеження фізіологічними потребами людини щодо споживання продуктів харчування.

В роботі запропоновано управлінський інструментарій оцінки рівня експортного потенціалу підприємства та визначено напрямки його розвитку:

- зміна функціональної структури потенціалу (модифікація складу функцій);
- оптимізація часу стійкості і нестійкості структури експортного потенціалу;
- підвищення рівня керованості як внутрішніх, так і зовнішніх складових експортного потенціалу;
- раціоналізація шляхів реалізації експортного потенціалу з метою підвищення ефективності його розвитку.

У розділі 2 „Діагностика процесів формування та розвитку експортного потенціалу молокопереробних підприємств України” здійснено комплексний аналіз функціонування експортоорієнтованих підприємств, проведено аналітичну оцінку формування та використання експортного потенціалу галузевих підприємств та визначено особливості їх розвитку.

Зроблено висновок, що причинами експортно-імпорнтних переміщень сиру в світі є, по-перше, нерівномірність виробництва молока, що зумовлює

відносний надлишок або порівняну нестачу молокопродуктів в різних регіонах світу і, по-друге, традиційність культури сироваріння для одних країн і сприйняття її в руслі процесів глобалізації іншими. Україна входить до десятки найбільших виробників молока в світі, і в цілому сприятлива кон'юнктура світового ринку сиру створює передумови для реалізації експортного потенціалу українських сироробних підприємств.

Проведене дослідження дозволило визначити ряд причин експортоорієнтованості вітчизняних виробників сиру: 1) «природні» процеси розвитку внутрішнього ринку, який поступово переходить від стадії бурхливого росту до насичення (зрілості); 2) компенсаторна реакція - перехід частини експортоорієнтованих молокопереробних підприємств (у зв'язку зі обмеженням можливостей експорту казеїну та сухого молока) на виробництво сиру з метою використання налагоджених каналів збуту власної продукції за кордон; 3) активізація процесів перерозподілу власності в напрямку концентрації капіталу, що призвело до двох взаємопов'язаних наслідків: посилення сегментації в молокопереробній галузі в цілому (зниження взаємоспрямованої диверсифікації) з більш чітким розмежуванням сироробного і цільномолочного типу виробництва та зменшення загальної кількості підприємств з відповідним ростом групи великих виробників.

З врахуванням обов'язкової ознаки експортоорієнтованості, для поглибленого аналізу розвитку експортного потенціалу автором було обрано наступні підприємства: ВАТ „Шосткинський міськмолкомбінат”, ВАТ „Звенигородський сироробний завод”, ВАТ „Молочник”, ВАТ „Світловодський маслоробний комбінат”, ВАТ „Красноградський маслосирзавод”, ТОВ „Виробниче об'єднання „Моліс”, ВАТ „Рожищенський сирзавод”, ВАТ „Вапнярський молокозавод”. Частка обраних підприємств в 2005 р. в експорті сиру складала близько 25%, означені підприємства розміщені в різних регіонах України, що дозволило порівняти регіональні особливості їх діяльності.

Зроблено висновок, що діяльність підприємств характеризується рядом особливостей, таких як: 1) тривалий, як для молокопереробної промисловості, термін обороту оборотних коштів, корегування останнього шляхом позиціювання підприємства в сегменті ринку сиру з коротким або тривалим терміном визрівання, корегування асортиментного ряду в залежності від браку/достатності/надлишку оборотного капіталу у підприємства; 2) сезонні перепади в знаходженні сировини, з яких витікають взимку – проблеми з завантаженням потужностей, влітку – зі зберіганням та збутом готової продукції; 3) висока залежність якості отриманого продукту від характеристик молочної сировини, низький рівень можливості впливу підприємства на якість молока; 4) динамічне ринкове середовище, чутливе до змін на суміжних ринках молокопродуктів, до коливань рівня достатку населення, оскільки сир належить до групи продуктів з високим рівнем цінової еластичності; 5) поширена експортоорієнтованість і, як наслідок, «вразливість» сироробних підприємств при зміні умов господарювання в зовнішньоекономічній сфері.

На основі спільності тенденцій розвитку підприємства вибірки були віднесені до трьох груп. Результати аналізу розвитку внутрішніх складових експортного потенціалу сироробних підприємств в 2002 – 2006 рр. за групами узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

**Розвиток внутрішніх складових експортного потенціалу
молокопереробних підприємств в 2002 – 2006 рр.**

Складові експортного потенціалу	Групи підприємств		
	I група: ТОВ „Виробниче об’єднання „Моліс”, ВАТ „Молочник”, ВАТ „Світловодський маслоробний комбінат”	II група: ВАТ „Шосткинський міськмолкомбінат” ВАТ „Звенигородський сироробний завод”	III група: ВАТ „Красноградський маслосирзавод”, ВАТ „Рожищенський сирзавод” і ВАТ „Вапнярський молокозавод”
Маркетинг	Збільшення обсягів виробництва, яке пов’язане з розбудовою систем закупівлі молока і реалізації готової продукції. Значні витрати на іміджеву рекламу та просування продукції. Гнучка цінова політика на етапі проникнення на нові ринки.	Орієнтація на використання налагоджених партнерських зв’язків, існуючих каналів постачання сировини та збуту продукції. Мінімальні витрати на рекламу.	Створення привабливих цінових умов для постачальників молока. Збільшення витрат на охолодження і транспортування сировини та обладнання пунктів приймання.
Капітал	Злиття та утворення об’єднань підприємств на основі єдиної власності (ТОВ „Виробниче об’єднання „Моліс”). Вертикальна диверсифікація - інвестиції в створення власної сировинної бази (ВАТ „Світловодський МК”).	Контрольний пакет акцій підприємств перейшов у власність іноземних інвесторів, що супроводжувалось збільшенням власного капіталу (емісією акцій) та розширенням можливостей залучення кредитних ресурсів.	Залучення кредитних ресурсів, які спрямовувались переважно на збільшення потужностей та частково – на поповнення оборотних коштів в період „великого молока”.
Основні фонди	Визначальний фактор - поповнення основних фондів за рахунок придбання активів інших підприємств; супровідний фактор - інвестиції в нове обладнання.	Постійне оновлення техніко-технологічної бази, стратегічне спрямування інвестиційних ресурсів на нарощення виробничих потужностей.	Заміна зношеного і такого, що не відповідає стандартам виробництва високоякісної експортної продукції, обладнання.
Персонал	Збільшення кількості структурних підрозділів, які презентують географічно і/або організаційно виокремлені напрямки діяльності, підкріплене інвестиціями в основні фонди.	Автоматизація виробничих процесів, незначне збільшення працюючих за рахунок задоволення потреби у висококваліфікованих кадрах.	Високі прирости чисельності працюючих за умови низьких темпів оновлення основних фондів.
Прибуток (ефективність)	Вартість основних фондів зростає швидше, ніж виробництво. Темпи росту прибутків відстають від зростання витрат.	Виробництво зростає темпами, співмірними з темпами оновлення техніко-технологічної бази; останнє є поступовим і дозволяє отримувати прибутки.	Виробництво зростає швидше, ніж вартість основних фондів. Стрибокподібність оновлення техніко-технологічної бази призводить до збитковості діяльності в окремі роки.

Розвиток вітчизняних підприємств протягом аналізованого періоду характеризувався моноспрямованістю експорту - до 95% припадало на ринок

Росії, що призвело до формування залежності українських виробників від її економічного, соціокультурного, а в особливості – політичного середовища.

За результатами аналізу тенденцій розвитку експортного потенціалу молокопереробних підприємств України зроблено висновки щодо необхідності спрямування основних зусиль підприємств на пошук альтернативних зовнішніх ринків збуту, розвиток сировинної бази, зокрема створення галузевих кластерів (вертикально інтегрованих структур з підрозділами молочного скотарства), вдосконалення технології первинної обробки молока та його транспортування, модернізацію підприємств з орієнтацією на виробництво конкурентоспроможної на світовому ринку продукції, залучення інвестиційного капіталу для розвитку експортоорієнтованого виробництва сиру в регіонах відносного надлишку молока та забезпечення державної підтримки експортоорієнтованих виробників сиру.

У розділі 3 „**Моделювання розвитку експортного потенціалу підприємств**” проаналізовано стратегічні альтернативи розвитку експортного потенціалу в розрізі груп підприємств, сформованих за принципом спільності тенденцій в ретроспективі, обґрунтовано перспективні моделі розвитку експортного потенціалу, а також заходи з підвищення ефективності його використання.

За результатами дослідження запропоновано алгоритм обґрунтування стратегії розвитку експортного потенціалу підприємства, заснований на принципі визначення цілей і засобів розвитку, вписаних в просторово – часовий континуум. Алгоритм включає наступні етапи:

Етап 1. Визначення цілей розвитку експортного потенціалу підприємства: встановлення актуальності зовнішньоекономічної діяльності підприємства, оцінка власної компетентності щодо обґрунтування стратегії, визначення стратегічної мети розвитку експортного потенціалу й географічне преціювання (декомпозиція) цілей розвитку.

Етап 2. Обґрунтування засобів розвитку експортного потенціалу: впровадження змін до виробничої політики, зумовлене цілями розвитку експортного потенціалу, нововведення в системі управління персоналом, зміни в системі фінансового менеджменту та обґрунтування нових принципів управління реалізацією.

Етап 3. Прийняття рішення щодо просторово - часових параметрів реалізації стратегії: визначення допустимого часового лагу між формулюванням стратегії і моментом її безпосередньої реалізації, синхронізація внутрішніх функцій підприємства і корекція часової перспективи, уточнення діапазону допустимої модифікації стратегії з огляду на місце її реалізації, ринкова синхронізація етапів реалізації стратегії і врахування часу на підготовку менеджменту.

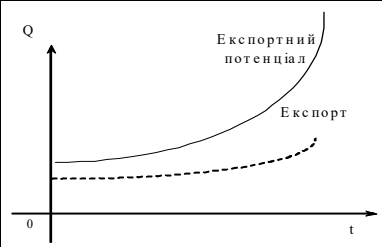
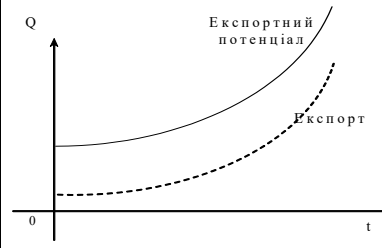
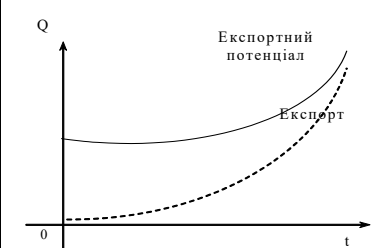
Проведені дослідження та узагальнення характерних проявів існуючих стратегій дозволили запропонувати чотири перспективних стратегії розвитку експортного потенціалу вітчизняних сиробних підприємств: входження,

розгортання, примноження та переорієнтація. Обрана стратегія покладається в основу моделювання розвитку потенціалу.

В розділі обґрунтовано взаємозв'язок між функцією розвитку експортного потенціалу і рівнем загальної ефективності діяльності підприємства. Відповідно до запропонованої методики ідентифіковано тип і перспективні моделі розвитку експортного потенціалу молокопереробних підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

Ідентифікація типів і перспективні моделі розвитку експортного потенціалу молокопереробних підприємств

Група підприємств	Функція розвитку експортного потенціалу та експорт продукції	Тип розвитку	Перспективна модель
I група: ТОВ „Виробниче об'єднання Моліс”, ВАТ „Світловодський маслоробний комбінат”, ВАТ „Молочник”		Випереджальний позитивний розвиток	Компенсаторна модель
II група: ВАТ „Шосткинський міськмолкомбінат” ВАТ „Звенигородський сироробний завод”		Співмірний позитивний розвиток	Оптимізуюча модель
III група: ВАТ „Красноградський маслосирзавод”, ВАТ „Рожищенський сирзавод” ВАТ „Вапнярський молокозавод”		Відстаючий переважно позитивний розвиток	Стимулююча модель

Практичне застосування визначеної перспективної моделі для розвитку експортного потенціалу підприємства передбачає формування відповідної системи управління, що включає визначену послідовність етапів посиленої уваги до певних параметрів системи ЕПП. Зокрема, компенсаторна система управління розвитком молокопереробних підприємств надає пріоритет створенню територіальних кластерів над іншими формами співпраці з сільгоспвиробниками.

Існує можливість комбінації систем управління для різних напрямків розвитку експортного потенціалу одного підприємства. Логічна послідовність зміни систем управління потенціалом протягом життєвого циклу підприємства являється ланцюжком „компенсаторна – оптимізує – стимулює модель.”

Найвищими перспективами подальшого розвитку характеризуються підприємства, функція розвитку експортного потенціалу яких має найвищу додатну кривизну (ТОВ „Виробниче об'єднання Моліс”, ВАТ „Світловодський маслоробний комбінат”, ВАТ „Молочник”). З іншого боку, значний розрив між рівнем розвитку експортного потенціалу і реальним експортом свідчить про суттєві недоліки в системі управління потенціалом. Співмірністю нарощення експортного потенціалу та обсягів експорту характеризується розвиток ВАТ „Шосткинський міськмолкомбінат” і ВАТ „Звенигородський сироробний завод”. Низька додатня кривизна функції розвитку експортного потенціалу в сполученні з високими темпами збільшення експорту (ВАТ „Красноградський маслосирзавод”, ВАТ „Рожищенський сирзавод”, ВАТ „Вапнярський молокозавод”) свідчить про близькість потенціалу до вичерпання та необхідність вжиття кардинальних управлінських заходів щодо стимулювання його розвитку.

Отже, доцільно запропонувати наступні системні моделі управління розвитком експортного потенціалу: для ТОВ „Виробниче об'єднання Моліс”, ВАТ „Світловодський маслоробний комбінат” ВАТ „Молочник” - компенсаторну модель; для ВАТ „Шосткинський міськмолкомбінат” ВАТ „Звенигородський сироробний завод” – оптимізує модель; для ВАТ „Красноградський маслосирзавод”, ВАТ „Рожищенський сирзавод” і ВАТ „Вапнярський молокозавод” – стимулює модель.

В ході реалізації перспективних моделей розвитку експортного потенціалу переваги мають ті молокопереробні підприємства, в структурі яких наявні ознаки започаткування виробничо-переробного кластеру, використовуються високоточні системи контролю якості молока, проводиться технологічне переоснащення виробництва. З метою використання існуючих та отримання нових конкурентних переваг запропоновано комплекс прикладних заходів і рекомендацій для кожного підприємства.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі проведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання обґрунтування методичних і прикладних аспектів розвитку експортного потенціалу підприємств. Основні науково-практичні результати дослідження дозволили зробити наступні висновки:

1. Питання теоретичного, методологічного і прикладного характеру, які стосуються процесів розвитку експортного потенціалу промислових підприємств, в недостатній мірі опрацьовані та висвітлені в економічній

літературі, зокрема відсутня структуризація і системний підхід до діагностування рівня розвитку експортного потенціалу підприємства, недостатня увага приділяється удосконаленню моделей управління та розвитку. Існує також необхідність визначення системних елементів експортного потенціалу, на які повинна спрямовуватись стратегія розвитку потенціалу окремого підприємства.

2. Враховуючи трансформацію теорії управління потенціалом в контексті тенденцій розвитку світової економіки, під експортним потенціалом підприємства слід розуміти його здатність до розвитку на світовому ринку через зміну форми, місця, обсягів експортної діяльності при оптимальному використанні внутрішнього і зовнішнього економічного потенціалу.

3. Експортний потенціал не являється суто внутрішньою характеристикою підприємства, до його структури необхідно включати компоненти потенціалу виробництва продукту виробником, потенціалу споживання цього продукту цільовим експортним ринком і потенціалу нормативно-правового регулювання переміщення продукту від виробника до закордонного споживача.

4. Структура експортного потенціалу справляє безпосередній вплив на основні результуючі показники діяльності підприємства, його конкурентоспроможність. Тобто, стабільний фінансово-економічний стан являється передумовою забезпечення розвитку експортного потенціалу, а рівень розвитку потенціалу, в свою чергу, визначає можливості ефективної діяльності. Цей принцип було покладено в основу запропонованих способів покращення результативності діяльності підприємств, в залежності від співвідношення розрахованих узагальнюючих показників оцінки рівня розвитку експортного потенціалу.

5. Система управління розвитком експортного потенціалу має власні принципи функціонування, виконує відповідні функції і займає ключову позицію в загальній системі стратегічного управління експортоорієнтованим підприємством. З цієї точки зору, визначено етапи процесу формування даної системи, організаційні та економічні елементи якої мають на меті підвищення рівня ефективності використання експортного потенціалу підприємства.

6. Дослідження процесів розвитку молокопереробних підприємств свідчить про існування зв'язку між рівнем експортного потенціалу і показниками ефективності їх діяльності, що доводить необхідність активізації процесів розвитку експортного потенціалу підприємств галузі як передумови стабільної ринкової позиції та ефективності ведення виробничо-господарської діяльності.

7. Аналітичні оцінки стану й розвитку потенціалу підприємств галузі дозволяють зробити висновок щодо існування проблеми сировинного забезпечення виробництва та моноспрямованості вітчизняного експорту, що призвела до формування залежності українських виробників від

економічного, соціокультурного і політичного середовища Російської Федерації.

8. Розвиток експортного потенціалу стає не тільки фактором успіху вітчизняних молокопереробних підприємств, а й умовою їх виживання в сучасному соціально-економічному середовищі, що характеризується зростанням відкритості ринків товарів та послуг. Молокопереробні підприємства потребують впровадження ефективніших технологій, покращення якості продукції та освоєння виробництва її нових видів, що відповідають світовому рівню конкурентоспроможності.

9. Розроблений механізм розвитку експортного потенціалу, що дозволяє оптимізувати його структуру і забезпечити ефективний розвиток підприємства в цілому, включає наступні процеси: вибір стратегії розвитку експортного потенціалу, обґрунтування параметрів моделі розвитку, реалізацію заходів з розвитку експортного потенціалу та контроль за ефективністю розвитку.

10. Обґрунтування стратегій експортного потенціалу полягає в узгодженні між собою цілей і засобів розвитку підприємства та надання їм просторово-часової визначеності.

11. Використання удосконаленої методики діагностування рівня розвитку експортного потенціалу дозволяє ідентифікувати тип розвитку та сформувати оптимальні системи управління для підприємств різних стратегічних груп. Існує можливість комбінації систем управління для різних напрямків розвитку експортного потенціалу одного підприємства.

12. В цілому, більшість молокопереробних підприємств характеризується вищими за середнє значеннями розрахованих показників, а отже повинні в стислі строки максимально скористатись власними перевагами для забезпечення використання експортного потенціалу на ринку, що створить основу для його подальшої інтенсифікації.

Реалізація сукупності теоретико – методичних положень і практичних рекомендацій щодо розвитку експортного потенціалу вітчизняних підприємств сприятиме їх конкурентоспроможності на світовому ринку та високоефективному функціонуванню.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Петренко Л.А. Механізм формування і розвитку експортного потенціалу підприємства // Формування ринкової економіки. Збірник наукових праць. Випуск. 12 – К.: КНЕУ, 2004. - С. 329 - 337. – 0,5 друк. арк.
2. Петренко Л.А. Методичні основи вимірювання експортного потенціалу підприємства // Стратегія економічного розвитку України: Наук. зб. – Вип.15 / Голов. ред. А.П. Наливайко. – К.: КНЕУ, 2004. - С. 157-164 – 0,5 друк. арк.
3. Петренко Л.А. Вибір стратегії розвитку експортного потенціалу сироробних підприємств України // Формування ринкової економіки. Збірник наукових праць. Випуск 15. – К.: КНЕУ, 2006. - С. 103 - 112 – 0,4 друк. арк.

4. Петренко Л.А. Основні тенденції розвитку експортоорієнтованих сироробних підприємств України // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. Випуск 16. - Черкаси: ЧДТУ, 2006. - С. 294 - 301 – 0,5 друк. арк.

В інших наукових виданнях:

5. Петренко Л.А. Передумови розвитку експортного потенціалу сироробних підприємств України // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції „Наука і освіта ’2005”. Том 89. Економіка підприємства. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – С. 11 – 13. – 0,15 друк. арк.

6. Петренко Л.А. Визначення пріоритетів розвитку експортного потенціалу сироробних підприємств // Труды международной научно – практической конференции «Развитие учёта и аудита как основы информационно–аналитической системы предприятия. – Харьков.: НТУ „Харьковский политехнический институт”, 2005. – С. 113-114 – 0, 15 друк. арк.

7. Петренко Л.А. Дефініціювання експортного потенціалу підприємства // Матеріали IV Міжнародної науково – практичної конференції „Динаміка наукових досліджень ’2005”. Том 17. Економіка підприємства. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – С. 5 – 6. - 15 друк. арк.

8. Петренко Л.А. Експортний потенціал національних виробників сиру в контексті посилення процесів концентрації молокопереробної галузі // Економіка підприємства: теорія та практика: Зб. мат. Міжнар. наук.-практ. конф. 23-24 березня 2006 р. / Відп. за вип. Г.О. Швиданенко. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 173 – 179. – 0,3 друк. арк.

АНОТАЦІЯ

Петренко Л.А. Розвиток експортного потенціалу підприємства (за матеріалами молокопереробних підприємств України). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04. – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). ДВНЗ „Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”, Київ, 2007.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретико-методичних та практичних засад розвитку експортного потенціалу підприємства. Дослідження побудоване на основі принципів системного та процесного підходу до структуризації потенціалу підприємства, які використані для розробки процедур діагностування та визначення рівня розвитку експортного потенціалу підприємства, визначення організаційно-економічних елементів системи управління розвитком експортного потенціалу підприємства.

Поглиблено теоретико-методичні основи управління розвитком експортного потенціалу підприємств, а саме: розроблено алгоритм обґрунтування стратегії розвитку експортного потенціалу підприємства, визначено сукупність критеріїв побудови перспективної моделі розвитку, обґрунтовано принципи функціонування системи управління у відповідності

до запропонованих моделей розвитку експортного потенціалу підприємств, удосконалено інструментарій моніторингу і прогнозування стану та структури експортного потенціалу підприємства.

Надано аналітичну оцінку сучасному стану, динаміці, проблемам і перспективам розвитку експортного потенціалу молокопереробних підприємств України, визначено головні завдання їх розвитку. Проведено оцінку використання експортного потенціалу, аналіз тенденцій та рівня розвитку молокопереробних підприємств, розглянуто основні напрямки підвищення рівня розвитку експортного потенціалу відповідно до особливостей зовнішнього середовища та специфіки внутрішніх бізнес-процесів з метою формування стратегії подальшого розвитку молокопереробного виробництва.

Ключові слова: експортний потенціал, розвиток експортного потенціалу, молокопереробна промисловість, стратегія, системна модель управління розвитком .

АННОТАЦІЯ

Петренко Л.А. Развитие экспортного потенциала предприятия (на материалах молокоперерабатывающих предприятий Украины). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04. – Экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетмана», Киев, 2007.

В диссертации рассмотрены теоретико-методические и практические проблемы управления развитием экспортного потенциала предприятия. Исследование построено на основе принципов системного и процессного подхода к структуризации потенциала предприятия, которые использованы для разработки процедур диагностирования и оценки уровня развития экспортного потенциала предприятия, обоснования организационно-экономических элементов системы управления развитием экспортного потенциала предприятия.

Теоретический анализ понятия «экспортный потенциал предприятия» позволил позиционировать его в системе экономических категорий, а также обосновать необходимость использования четырех подходов к дальнейшим исследованиям: масштабно – ориентированного, пространственно – ориентированного, конкурентно - ориентированного и подхода, ориентированного на развитие. В ходе дальнейшего исследования были определены границы эффективного применения этих подходов.

Исследование внутренних свойств изучаемой категории и современных особенностей мирового рынка позволило обосновать систему принципов управления развитием экспортного потенциала национальных предприятий.

Предварительный анализ тенденций развития молокоперерабатывающих предприятий Украины позволил сформировать статистическую выборку объектов исследования и предопределил основные направления специальных изысканий.

Проведена аналитическая оценка современного состояния экспортного потенциала молокоперерабатывающих предприятий Украины, осуществлен анализ тенденций развития, рассмотрены основные направления повышения уровня использования экспортного потенциала с учетом особенностей внешней среды и специфики внутренних бизнесов-процессов с целью формирования стратегии дальнейшего развития экспортоориентированного молокоперерабатывающего производства.

На основании аналитических данных сделаны выводы: о продолжительном, как для молокоперерабатывающей отрасли, периоде оборота средств и коррекции его путем позиционирования предприятия в сегменте рынка сыра с коротким либо длительным сроком созревания, влиянии фактора сезонности на использование производственных мощностей, высокой зависимости производства от качества сырья, чувствительности к изменению доходов населения и цен на смежных рынках, распространенной экспортоориентированности и, как следствие, уязвимости молокоперерабатывающих предприятий при изменении условий хозяйствования во внешнеэкономической сфере.

Разработан механизм управления развитием экспортного потенциала предприятий отрасли, определены основные направления развития, экономические и организационные основы формирования, реализации стратегии развития экспортного потенциала с учетом требований международного рынка. Предложен алгоритм поэтапного обоснования стратегии, основанный на принципе определения целей и средств развития, вписанных в пространственно – временной континуум.

Предложено четыре перспективных стратегии развития экспортного потенциала украинских сыродельных предприятий: вхождения, развертывания, приумножения и переориентации. Обоснованная стратегия используется как основа при моделировании развития потенциала. В работе обоснована взаимосвязь между функцией развития экспортного потенциала и уровнем эффективности деятельности предприятия в целом.

На основе общности тенденций развития методом группирования выделены три группы молокоперерабатывающих предприятий. В соответствии с предложенной методикой идентифицирован тип и перспективные модели развития экспортного потенциала предприятий по группам. Для группы предприятий, экспортный потенциал которых характеризуется опережающим позитивным развитием, рекомендована компенсаторная модель управления, соразмерным – оптимизирующая модель, при отстающем, но преимущественно позитивном развитии – стимулирующая модель.

Обоснована взаимосвязь и влияние уровня развития экспортного потенциала на общую эффективность деятельности: предприятия с более

высоким значением показателей развития экспортного потенциала характеризуются, соответственно, лучшими финансово-экономическими результатами деятельности.

Ключевые слова: экспортный потенциал, развитие экспортного потенциала, молокоперерабатывающая промышленность, стратегия, системная модель управления.

ABSTRACT

Petrenko L.A. Development of enterprise's potential for exportation (for example, enterprises of milk – processing industry of Ukraine). – Manuscript.

The thesis for obtaining the scientific degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04. – Economics and Management of Enterprises. – SHEE «Vadym Getman Kyiv National Economic University», Kyiv, 2007.

The scientific work is solving the problem of improving the system of management to guarantee the effective development of enterprise's potential for exportation. In the work, the importance of development the potential for enterprise's effectiveness and high industrial performance is investigated. Also, the emphasis is maid on exportation activity and mechanisms of its maintaining and promoting. To solve these goals, specific organizational and economic methods, and effective management system directed at enterprise's development are offered, as well as the process conception of management of enterprise's potential for exportation.

The analytical diagnostics of level of enterprise's potential for exportation of Ukraine's milk – processing industry is made. The main attention is paid to the industry's current situation and forecast of the further evolutionary trends of the industry.

The main practical results are: the priority directions aiming the development of the industry's enterprises and also the improved system models of developing of enterprise's potential for exportation regarding different strategic groups are elaborated; the concrete ways of developing of enterprise's potential for exportation are offered.

Key words: exportation's potential, development of enterprise's potential for exportation, milk – processing industry, strategy, system models of developing the enterprise's potential for exportation.